

Зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ між собою та з правоохоронними органами й можливості його використання в Україні

Антон Полянський *^a, Габріеле Юодкайте-Гранскіене **^b

* Д-р юрид. наук, доцент, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1684-7567>, e-mail: theoreticlab@hniise.gov.ua

** Д-р права, доцент, член Верховного Суду Литовської Республіки, м. Вільнюс, Литовська Республіка, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5335-1811>, e-mail: gabriele.juodkaite-granskiene@tf.vu.lt

^a Методологія, концепція, написання оригінального проекту.

^b Кураторство даними, формальний аналіз.

DOI: 10.32353/khrife.2.2021.03 УДК 343.98

Надійшло 11.08.2021 / Рецензовано 26.08.2021 / Прийнято до друку 07.09.2021 /
Доступно онлайн 10.12.2021

Правоохоронний сектор будь-якої держави є окремим механізмом, кожний елемент якого виконує чітко визначену функційну роль, забезпечуючи соціальну справедливість, захист і безпеку населення, територіальну цілісність держави. Ці чинники пояснюють значення державної діяльності за правоохоронним або ж правозахисним напрямом. Останній об'єднує значний масив різноманітних суб'єктів, на кожного з яких покладено частину владних повноважень або суспільно-значущих завдань.

Водночас, здійснюючи правоохоронну діяльність, уповноважені суб'єкти не завжди мають змогу вирішувати складні питання, які потребують специфічних професійних знань, умінь і навичок: задля їх вирішення правоохоронні органи взаємодіють зі спеціальними суб'єктами, до повноважень яких належить проведення судових експертиз (зокрема, ідеться про судово-експертні установи). У цьому контексті варто підкреслити, що забезпечення ефективної взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів є фактично неможливим без створення належних адміністративно-правових засад реалізації провідносин у цьому напрямі.

Останнім часом законодавці й науковці приділяють дедалі більше уваги діяльності судово-експертних установ і правоохоронних органів. Однак зазначене не виключає наявності низки проблем організаційного та правового характеру під час здійснення цими суб'єктами їх спільної діяльності.

Саме тому ми мали на меті з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правових засад взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами, максимально використати досвід зарубіжних країн, а також розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення законодавства у цій сфері.

Ключові слова: взаємодія; асоціація; координація; інтеграція; судово-експертні установи; правоохоронні органи; ENFSI.

Постановка наукової проблеми

Загалом явище взаємодії є доволі складним і різноплановим, у різних аспектах в багатьох моментах воно визначає особливості взаємодії між правоохоронними органами та судово-експертними установами. У загальному значенні «взаємодія» — це взаємний зв'язок явищ, взаємна підтримка; процес взаємного впливу об'єктів один на одного, найбільш загальна, універсальна форма зміни їх стану тощо¹. Значення та зміст взаємодії неодноразово розглядали у філософській науці. Особливості цієї категорії свого часу досліджував видатний німецький філософ Г. В. Ф. Гегель. Науковець у своїх роздумах стосовно сутності зазначеної категорії дійшов висновку, що взаємодія є взаємопричиною передбачень, субстанцій, які зумовлюють одна одну, і кожна водночас і активна, і пасивна щодо другої. «Загалом, представники класичної німецької ідеалістичної філософії відстоювали необхідність вироблення системного розуміння детермінант розвитку. У своїх концепціях німецькі іде-

алісти, насамперед Гегель, відобразили уявлення про внутрішню активність, обумовленість дій зовнішніх причин внутрішньою організацією, відстоювали взаємозв'язок частин і примат цілого над частинами, ієрархію в структурі причинних зв'язків»². Подальший етап осмислення поняття «взаємодія» пов'язаний із діалектичним матеріалізмом, у межах якого досліджуваний феномен був універсальним діалектичним законом, властивістю матерії, іманентно притаманної всім її формам. На думку Ф. Енгельса: «Взаємодія — перше, що виступає перед нами, коли ми розглядаємо матерію, що рухається, взаємодія є істиною *«causa finalis»* (кінцевою причиною) речей. Ми не можемо піти далі пізнання цієї взаємодії саме тому, що позаду немає чого більше пізнавати». Натомість в енциклопедичній літературі 1975—2001-го років категорія взаємодії перетворюється на інтеграційний елемент. Так, 1975 року філософський словник трактував взаємодію як «процес взаємного впливу об'єктів один на одного, всякий зв'язок і стосунки між матеріальними

-
- 1 Трофімова Л. В. Організаційно-правове забезпечення діяльності юридичних підрозділів органів державної податкової служби України : дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2005. С. 97 ; Юхно О. О. Діяльність транспортної міліції щодо попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. С. 123 ; Ковальська В. В. Міліція в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. С. 15.
 - 2 Кваша О. О. Зміст і значення поняття «взаємодія» та «система» у філософських і правових дослідженнях. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 34.

об'єктами і явищами», зазначаючи, що у будь-якій цілісній системі «взаємодія виступає як таке відношення, у якому причина і наслідок постійно міняються місцями». Словник 1998 року визначав цей феномен як процес безпосереднього та опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує взаємну зумовленість і взаємозв'язок. За текстом зазначеного джерела: «Взаємодія виступає інтегруючим фактором, що сприяє утворенню структур. Її особливістю є причинна обумовленість. Кожна із взаємодіючих сторін виступає як причина щодо іншої і як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що зумовлено розвитком об'єктів та їх структур». У філософському словнику 2002 року взаємодія з'являється як універсальна форма розвитку об'єктивного світу, що визначає існування і структурну організацію будь-якої матеріальної системи. Взаємодія як матеріальний процес супроводжується передаванням інформації, проте, імовірно, реалізується з певною швидкістю в певному просторі та часі. Як результат у правовій сфері взаємодію здійснюють завдяки конституціональним суспільним відносинам ³.

Проблематика змісту взаємодії посідає важливе місце у психологічній науці. У найбільш загальному та спрощеному розумінні «взаємодія» — це

передусім процес прямого і/або опосередкованого впливу суб'єктів один на одного, який породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок. У своєму дослідженні О. О. Бодальов та Н. С. Дежнікова визначають категорію взаємодії «як процес сприйняття та розуміння людиною людини і розмежовуючи поняття діяльності та міжособистісної взаємодії, О. О. Бодальов обґрунтовує специфіку кожного з них в умовах контакту, а поняття «спілкування» та «взаємодія» розглядає як синонімічні» ⁴.

Варто також звернути увагу на соціологічні дослідження. Дж. Хоманс переконливо довів, що «соціальна взаємодія — це складна система обмінів, обумовлених способами урівноваження винагород та витрат» ⁵. Деякі науковці (зокрема, Є. В. Коротаєва та Л. В. Кальченко) вважають, що соціальна взаємодія — це «інтеракція», тобто процес, у якому індивіди і групи під час комунікації своєю поведінкою впливають на інших індивідів та інші групи, викликаючи зворотні реакції. Реактивність (тобто прямий і зворотний зв'язок), безумовно, сприяє ефективності соціальної взаємодії та дає змогу послідовно коригувати процес отримання кінцевого результату ⁶.

В. П. Андрущенко вважає, що з точки зору соціології взаємодію слід тлумачити як «систематичні достатньо

3 Кожушко С. Взаємодія як філософське й психологічне поняття. *Освіта регіону*. 2013. № 4. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1221> (дата звернення: 10.08.2021).

4 Шаршов И. А., Старцев М. В. Педагогическое взаимодействие и общение: категориальный анализ и соотношение. *Научно-методическое обеспечение профессионального воспитания будущего специалиста* : мат-лы Всерос. науч.-практ. Internet-конф. (Тамбов, 25—31.05.2004). Тамбов, 2004. С. 64—67 ; Ярмук О. М. Поняття, сутність взаємодії та її роль у розвитку соціальної системи. *Право і безпека*. 2006. № 5. С. 47.

5 Хоманс Дж. Социальное поведение как обмен // Современная зарубежная социальная психология. Москва, 1984. С. 134 ; Заброда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. С. 47.

6 Коротаєва Е. В. Психологические основы педагогического взаимодействия. Москва, 2007. С. 11 ; Кальченко Л. В. Педагогічні умови соціального захисту бездоглядних дітей у придуках для неповнолітніх : дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2009. С. 125—126.

регулярні соціальні дії суб'єкта, спрямовані одна на одну, які мають на меті викликати певну відповідну реакцію, а відповідна реакція породжує нову реакцію того, хто впливає. Усі соціальні дії, усі соціальні процеси скоординовані взаємодією. Соціологи також виділяють структуру соціальної взаємодії: по-перше, це суб'єкти взаємодії (індивіди, соціальні спільноти та ін.), по-друге, предмет взаємодії (те, з приводу чого здійснюється взаємодія) та механізму свідомого регулювання взаємовідносин між суб'єктами (правила гри)⁷.

Теорія управління визначає взаємодію як погоджену у часі й місці спільну діяльність, спрямовану на досягнення загальної мети. Взаємодію як управлінське поняття можна розглядати як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємно доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування всієї системи загалом. Причому необхідно мати на увазі, що взаємодія як управлінська категорія виявляється не тільки у внутрішньо-організаційній діяльності системи, а й у зовнішніх її функціях. Отже, як слушно зазначає Є. Ю. Бараш: «взаємодія проявляється в процесі взаємовпливу і використанні можливостей один одного для досягнення власних цілей. Таким чином, взаємодія виникає там і тоді, де взаємозв'язок між суб'єктами об'єднаний спільною метою. По-друге, взаємодія полягає не тільки в безперервному впливі один на одного, а також і під час використання взаємодіючими сторонами можливостей один одного для досягнення власних цілей»⁸.

Аналіз загальноетимологічних визначень, а також положень філософ-

ської, соціологічної та психологічної науки свідчить, що взаємодія — це полізмістовна категорія, яка має різні прояви, проте характеризується низкою спільних особливостей, характерних для взаємодії, зокрема, правоохоронних органів із судово-експертними установами, а саме:

- 1) взаємодія — це завжди певна спільність суб'єктів, іншими словами вона в будь-якому разі виникає між двома та більше елементами якоїсь реальності;
- 2) взаємодія обумовлює спільну діяльність відповідних суб'єктів, тобто характеризує загальний для них вектор руху, спрямований на досягнення певної, заздалегідь визначеної, мети;
- 3) взаємодія має організаційну основу, адже спільність та узгодженість дій суб'єктів потребує проведення роботи із забезпечення цих дій та особистого контролю кожним суб'єктом процесу їх реалізації;
- 4) взаємодія завжди має добровільний характер і відзначається цілковитою незалежністю суб'єктів, що беруть участь у взаємодії; на першому плані опиняється не примус до співпраці, а акумулювання можливостей кожного суб'єкта для ефективного та швидкого досягнення якоїсь мети.

Водночас подібними аспектами зумовлено загальний формат взаємодії. У контексті роботи органів державної влади та суб'єктів правоохоронного сектору (зокрема, правоохоронних органів і судово-експертних установ) її зміст та особливості ускладнені й навіть при- множені.

7 Соціологія. Наука об обществe : учеб. пособ. ; под общ. ред. проф. В. П. Андрущенко, проф. Н. И. Горлача. Харьков, 1996. С. 244, 246 ; Забрoда Д. Г. Зазнач. твір. С. 47–48.

8 Бараш Є. Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2006. С. 131–132.

Щодо цього існує декілька позицій науковців. М. М. Биргеу встановлено, що взаємодія — це міжгалузеві відносини, загальний принцип діяльності державних органів. У результаті взаємодії утворюється нова якість або єдність, сплав, що виражається в комплексності виконання державних функцій. Погоджена діяльність різнотипних органів у спільній для них сфері будується на засадах паритету, рівноправного партнерства.

Будь-який керівний тон і стиль тут неприпустимі, жодну з непідпорядкованих сторін у взаємодії не наділено повноваженнями постійного організатора узгодженої діяльності. Співробітництво тут здійснюється за провідної ролі то одного, то іншого органу, який виявляє ініціативу в постановці питань, вирішення яких потребує спільних об'єднаних зусиль. Тобто взаємодія — це універсальний метод, який дає змогу максимально використовувати функційні можливості та переваги різних суб'єктів, поєднувати їх зусилля та досягати збільшення ефекту у виконанні функцій держави⁹. І. М. Гуткін та С. С. Охріменко зазначають, що взаємодія — це заснована на законі й відомчих актах співпраця самостійних, непідпорядкованих (незалежних) одне одному органів (суб'єктів), за якої вони діють узгоджено, ефективно використовуючи та поєднуючи характерні для

них повноваження, форми та методи діяльності¹⁰.

Деякі науковці присвятили свої дослідження особливостям взаємодії в контексті діяльності правоохоронних органів. При цьому в кожному окремому випадку вони наділяли категорію «взаємодія» різними тлумаченнями. Так, наприклад, В. Ю. Кікінчук зазначає, що взаємодія — це суто правовідносини двох видів:

- у яких сторони посідають рівноправне становище (відсутні зв'язки на кшталт «влада — підпорядкування»);
- у яких одна зі сторін посідає керівне, а інша — підпорядковане положення¹¹.

Схожу позицію поділяє І. А. Малютін, який вважає, що взаємодія — це взаємний зв'язок та узгодженість дій працівників правоохоронних органів, спрямованих на виконання покладених на них повноважень.

При цьому науковець зауважує, що подібна взаємодія є соціальними відносинами, які виникають через необхідність використання спеціальних знань і допомоги спеціалістів різних галузей знань у процесі виконання функцій держави¹².

Досліджуючи питання взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів, В. В. Ковальов дійшов висновку, що це заснована на нормах

- 9 Биргеу М. М. Організація діяльності поліції Республіки Молдова з профілактики злочинів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2004. С. 23.
- 10 Белозеров Ю. Н., Гуткін І. М., Чувилов А. А., Чугунов В. Е. Органи дознания и предварительного следствия системы МВД и их взаимодействие. Москва, 1973. С. 128 ; Охріменко С. С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. С. 101.
- 11 Кікінчук В. Ю. Форми взаємодії Національної поліції з іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки та порядку в державі. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 82.
- 12 Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем ; под общ. ред. Е. Б. Кубко. Киев, 1997. С. 80—81 ; Малютін І. А. Зупинення досудового розслідування : навч.-метод. посіб. Київ, 2003. С. 70 ; Ковальов В. В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. С. 101.

закону та підзаконних нормативних актів спільна діяльність непідпорядкованих організаційно суб'єктів із різною компетенцією та спеціалізацією, узгоджена за часом, місцем, засобами й методами реалізації, для вирішення конкретних завдань, що обумовлено характером слідчої ситуації, для розв'язання якої її здійснюють, із метою розкриття, розслідування та запобіганням злочинам, установлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону¹³.

Отже, у межах різних наукових трактувань взаємодію наділено значеннями «сукупності суспільних відносин», «форми співпраці», «форми координації» і т. ін. Окремі науковці розглядають взаємодію правоохоронних органів і судово-експертних установ винятково як інститут процесуальний, який має місце у роботі правоохоронних органів, пов'язаний із протидією кримінальним правопорушенням. На нашу думку, трактування вчених хоча й мають в окремих випадках раціональне зерно, часто не повною мірою розкривають зміст і значення взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ. Для того щоб розглянути зазначену проблему докладніше, звернімо увагу на положення законодавства.

Зокрема, у Законі України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ термін «взаємодія» не фігурує взагалі. Натомість у положеннях цього нормативно-правового акта регламентовано «підстави проведення судових експертиз». Так, згідно зі ст. 7 зазначеного Закону «підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом

чи експертною установою — якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб. Підставою для отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку є запит службової особи підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, уповноваженої особи іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків»¹⁴. Тобто взаємодія між судово-експертними установами та правоохоронними органами має вигляд відносин, пов'язаних із проведенням судово-експертних досліджень.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Магістральним шляхом розвитку України визначено вступ до Європейського співтовариства. Звідси така зацікавленість судових, правоохоронних, експертних установ держави в опануванні зарубіжного досвіду взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами й застосуванні його в Україні. У різний час цією проблемою опікувалося чимало дослідників, поміж яких W. Wallace, Г. Авдеева, М. М. Биргеу, П. М. Бірюков, А. І. Білас, М. Гузела, В. Канцір, В. С. Гусласький, К. С. Дмитрієва, І. О. Завидняк, Н. І. Клименко, О. А. Купрієвич, В. М. Коротчаєв, О. В. Линник, Л. В. Омельчук, О. А. Лопата, С. М. Науменко, С. О. Любченко, Ю. Ю. Нізовцев, О. А. Парфіло,

¹³ Ковальов В. В. Зазнач. твір. 227 с.

¹⁴ Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#Text> (дата звернення: 10.08.2021).

М. Скрипник, Р. Тополя, Ш. Н. Хазієв, В. Ю. Шепітько, Г. Юодкайте-Гранскієне та ін.¹⁵

Мета статті

Виокремлення важливих, на нашу думку, для врахування та реалізації в українському правовому просторі аспектів зарубіжного досвіду з метою покращення стану взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів.

Методологія дослідження

У дослідженні використано методи емпіричного (спостереження, порівняння) і теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкрет-

ного, формалізацію, аксіоматичний або дедуктивно-аксіоматичний метод); загальні методи, застосовані як на емпіричному, так і на теоретичному рівні (абстрагування й конкретизацію, аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, абдукцію, моделювання, аналогію, історичний і логічний методи).

Викладення основного матеріалу дослідження

Окремим і важливим напрямом взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами є вивчення відповідного зарубіжного досвіду та визначення можливості його використання в Україні. Про необхідність і доцільність здійснення низки

- 15 Wellace H., Wallace W. Policy-Making in the European Union. 4 ed. Oxford: Oxford University Press, 2005. 272 p. ; Биргеу М. М. Знач. твір. С. 23 ; Бирюков П. Н. Полиция Федеративной Республики Германия. *Евразийский юридический журнал*. 2009. № 11. URL: http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=911:2010-07-27-07-00-37&catid=122:2010-07-27-06-55-50 (дата звернення: 10.08.2021) ; Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 227 с. ; Божьев В. П. Правоохранительные органы Российской Федерации. Москва, 1996. 286 с. ; Гуславський В. С. Управління співробітництвом ОВС України з правоохоронними органами країн СНД: організаційно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2006. 444 с. ; Раевский П. А., Пархоменко С. А. Доклад Комитета гражданских инициатив и Фонда ИНДЕМ «Организация правоохранительной системы в некоторых федеративных странах мира». URL: <https://komitetgi.ru/upload/iblock/538/538b9dcf40ec a849375fa5f15da10d26.pdf> (дата звернення: 10.08.2021) ; Дуфенюк О. М. Досвід Польщі стосовно участі судового експерта у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. Вип. 1. С. 247—248 ; Клименко Н. І. Правовий статус експертів в США, Великобританії та деяких країнах Північної Європи. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 584. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2016_61_64 (дата звернення: 10.08.2021) ; Линник О. В., Омельчук Л. В. Актуальність вступу України до міжнародних судово-експертних мереж. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2—3 (6—7). С. 238 ; Ліховіцький Я. О. Сутність та значення координації дій правоохоронних органів. *Форум права*. 2011. № 1. С. 595—598. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_96 (дата звернення: 10.08.2021) ; Науменко С. М. Організаційні засади взаємодії експертних установ з правоохоронними органами. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). Т. 2. С. 275—279 ; Любченко С. О., Нізовцев Ю. Ю., Парфіло О. А. Система забезпечення судово-експертної діяльності в державах-членах НАТО : наук.-практ. огляд ; за заг. ред. О. А. Парфіло. Київ, 2015. С. 9 ; Шепітько В. Ю. Правове регулювання експертної діяльності та тенденції формування єдиного європейського простору в галузі судової експертизи. URL: https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2020_tezy_konferencija%20in%20print5.pdf (дата звернення: 10.08.2021) ; Юодкайте-Гранскієне Г. Коротка презентація судово-експертної наукової системи Литви. *Ароцкерівські читання : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річ. від дня народж. видат. вчен.-криміналіста, д-ра юрид. наук, проф. Л. Ю. Ароцкера* (Полтава, 25.05.2017). Харків, 2017. С. 31 та ін.

кроків у цьому напрямі свідчать як зовнішньополітичний курс нашої держави (зокрема, інтеграція з ЄС), так і численні дослідження. Передусім слід відзначити чинний Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ, у якому окремий розділ присвячено питанням міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи. Нагадаємо, що згідно із цим нормативно-правовим актом означене співробітництво втілено в такому: «У разі проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво, застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено зазначеною угодою. <...> Керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України. <...> Державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики»¹⁶.

Також доцільно згадати Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, затверджене наказом МВС від 03.11.2015 р. № 1343, у якому зазначено, що «Експертна служба МВС з метою організації своєї діяльності: здійснює у межах повноважень контроль за використанням державних коштів, передбачених для реалізації проектів, виконання програм, у тому числі міжнародних», і має право «установлювати зв'язки з правоохоронними органами, установами судової експертизи та криміналістики тощо інших держав та їх міжнародними об'єднаннями і організаціями, у тому числі у формі членства в цих об'єднаннях і організаціях; за участь у міжнародних організаціях сплачувати членські внески, передбачені їх установчими документами, за наявності відповідних контрактів, двосторонніх або багатосторонніх угод тощо, передбачених законодавством», а також «взаємодіє з вітчизняними та іноземними підприємствами, установами і організаціями з метою обміну досвідом роботи з питань, що належать до її компетенції»¹⁷.

Згідно з Постановою Кабміну України «Про затвердження Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України» від 16.11.1994 р. № 778, «Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України: здійснює аналіз міжнародного й вітчизняного досвіду в галузі судової експертизи; бере участь в організації та підготовці «круглих столів», семінарів, науково-практичних конференцій з актуальних проблем судової експертизи,

16 Про судову експертизу ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#Text> (дата звернення: 10.08.2021).

17 Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text> (дата звернення: 10.08.2021).

організує обмін досвідом»¹⁸. У Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабміну України від 15.11.2017 р. № 1023-р ідеться про те, що цю Стратегію потрібно реалізовувати послідовно на основі оптимальних рішень, які мають зважати на позитивний досвід і кращу практику провідних держав. При цьому необхідно забезпечити стійке функціонування, керованість і ефективність роботи органів системи МВС із застосуванням сучасних методів державного управління, а саме: провадження інноваційних рішень та інструментів державної політики; використання успішного міжнародного досвіду та сприяння реалізації пілотних проектів¹⁹.

У Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року, затвердженій наказом МВС України від 15.03.2017 р. № 229, до основних проблемних питань у сфері експертної діяльності, зокрема, належать: «поглиблення співпраці з судово-експертними установами інших країн з метою запровадження в Україні світового досвіду, новітніх технологій; недостатня інтеграція фахівців Експертної служби МВС у світову систему співпраці судових

експертів з проведення спільних міжнародних досліджень, особливо за резонансними злочинами; впровадження міжнародного досвіду організації управління інфраструктурою Експертної служби МВС»²⁰. У Стратегії наголошено, що «ігнорування зазначених проблем спричинить втрату системного підходу до подальшого розвитку Експертної служби МВС та призведе до невідповідності стану судово-експертного забезпечення зростаючим соціально-економічним, політичним і правовим потребам суспільства й держави»²¹. Отже, використання передового міжнародного, зокрема європейського досвіду, є необхідною умовою забезпечення розвитку Експертної служби МВС з урахуванням демократичних цінностей, соціально-економічного, політичного та правового рівнів розвитку суспільства.

Не можна оминати увагою й Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифіковану із заявою Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Між іншим, у цій угоді передбачено²², що «сторони домовились співробітничати на двосторонньому, регіональному та міжнародному рівнях

18 Про затвердження Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України : Постанова КМУ від 16.11.1994 р. № 778 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/778-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.08.2021).

19 Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження КМУ від 15.11.2017 р. № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2021).

20 Про затвердження Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації : наказ МВС України від 15.03.2017 р. № 229. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS717> (дата звернення: 10.08.2021).

21 Там само.

22 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифік. із заявою Законом від 16.09.2014 р. № 1678-VII зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.08.2021).

з метою запобігання та боротьби з тероризмом відповідно до міжнародного права, міжнародних норм у сфері прав людини, а також відповідно до гуманітарного права та норм права, що регулюють статус біженців»²³. Зокрема, в Угоді зазначено, що «Сторони реалізують ці домовленості шляхом: а) обміну інформацією щодо терористичних угруповань та організованих груп, які здійснюють їх підтримку, б) обміну досвідом та інформацією про тенденції тероризму та стосовно засобів і способів боротьби з тероризмом, зокрема допомогу у технічній галузі та навчанні, та с) обміну досвідом стосовно запобігання тероризму. Обмін всією інформацією відбувається відповідно до міжнародного та національного права»²⁴. У межах співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права й укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності й неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи й безпеки відбуватиметься на підставі принципу поваги до прав людини та наріжних свобод²⁵. Також Сторони домовилися надалі розвивати судове співробітництво у цивільних і кримінальних справах, повною мірою використовуючи відповідні міжнародні та двосторонні документи й ґрунтуючись на принципах юридичної визначеності та праві на справедливий суд.

Сторони домовилися розвивати подальше судове співробітництво між Україною та ЄС у цивільних справах на основі відповідних багатосторонніх правових документів, зокрема конвенцій Гаазької конференції з міжнародного приватного права у сферах міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей. Стосовно судового співробітництва у кримінальних справах Сторони намагаються посилити взаємодію щодо взаємної правової допомоги й екстрадиції. За потреби — це і приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, та їх виконання, як зазначено у ст. 8 цієї Угоди, а також більш тісне співробітництво з Євроюстом²⁶.

Отже, положення нормативно-правових актів національного та міжнародного характеру, хоча й у доволі загальному вигляді, утім однозначно свідчать про те, що Україна, як загалом, так і в особі її окремих державних органів, установ (зокрема, судово-експертних) є активним учасником міжнародного співробітництва у сфері судочинства, правоохоронної діяльності, юстиції та судово-експертної діяльності. Одним із пріоритетних напрямів такої співпраці є обмін досвідом, спільне вирішення проблемних питань у зазначених галузях і визначення перспектив їх подальшого розвитку.

Не менш переконливо про те, що міжнародна співпраця й активне вивчення провідного зарубіжного досвіду є необхідними передумовами вдосконалення й розвитку судово-екс-

23 Угода про асоціацію URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.08.2021).

24 Там само.

25 Там само.

26 Там само.

пертої та правоохоронної діяльності в Україні, свідчать дослідження деяких науковців. Так, Р. В. Тополя, досліджуючи зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичних досліджень транспортних засобів, зазначає, що питання запозичення позитивних положень із законодавства інших країн щодо адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичних досліджень транспортних засобів актуальним було завжди, а тепер, коли зловмисники невпинно вдосконалюють методи підроблення номерів і кузовів транспортних засобів, документів на автомобілі, воно постало перед сучасним українським суспільством особливо гостро. Правник акцентує увагу на тому, що не слід просто копіювати законодавство іноземних країн (зокрема, країн – учасниць ЄС), а необхідно зважати на наш менталітет та особливості національної специфіки українського народу²⁷. За результатами дослідження Р. В. Тополя дійшов висновків, що в європейських країнах зазвичай адміністративно-правове регулювання експертно-криміналістичних досліджень транспортних засобів здійснюють відомчі експертні установи, що співпрацюють із поліцейськими організаціями під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ²⁸.

Н. І. Клименко та О. А. Купрієвич зазначають, що договори та домовленості (конвенції) Ради Європи, ратифіковані законодавством України, передбачають міжнародне співробітництво судово-експертних установ. Дослідниці зауважують, що необхідно

використати науковий потенціал експертних об'єднань, навчальних інститутів і дослідницьких установ Європи, які провадять прикладні дослідження. Їх співробітництво на договірній основі має перспективи для підвищення конкурентоздатності ЄС і покращення розслідування різних злочинів завдяки проведенню наукових досліджень і методичних розробок судових експертиз. Реалізація інтеграції судово-експертної діяльності, переконані Н. І. Клименко й О. А. Купрієвич, матиме наслідком гармонізацію й удосконалення експертного національного законодавства та теоретичних основ експертизи, вироблення єдиних методичних рекомендацій з різних видів експертиз, здобуття міжнародного визнання експертними висновками загалом, удосконалення експертної діяльності, підвищення професійної майстерності працівників судово-експертних установ²⁹.

М. Гузела та В. Канцір, висвітлюючи зарубіжний досвід організації судово-експертної діяльності в процесі здійснення кримінального переслідування, зазначають, що ефективність експертно-криміналістичної діяльності залежить від стану її організації, а також відповідності нагальним потребам практики боротьби зі злочинністю та сучасним науково-технічним досягненням, які покликані максимально задовольнити ці потреби. Проблема стану організації судово-експертної діяльності особливо гостро постала сьогодні в Україні. Тому не зайвим у такому разі буде проаналізувати окремі питання судово-експертної діяльності

27 Тополя Р. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичних досліджень транспортних засобів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 183.

28 Там само. С. 188.

29 Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 130–134.

під час проведення кримінального провадження в деяких зарубіжних країнах. Такий досвід може стати в пригоді під час організації судово-експертної діяльності в Україні та вдосконалення всієї процедури отримання доказової інформації в процесі здійснення кримінального провадження³⁰. Науковці відзначають, що в деяких європейських країнах, як і в Україні, існують проблеми судово-експертної діяльності (зокрема, у частині взаємодії суб'єктів її здійснення із правоохоронними органами, що обумовлено різною відомчою належністю судово-експертних установ і пов'язаними із цим ускладненнями). У більшості європейських країн, зауважують правники, судово-експертна служба є різновидом державної служби й організаційно підпорядкована державним правоохоронним відомствам (МВС, Мін'юсту, Міноборони).

Проте залишаються окремі проблемні й негативні моменти у вирішенні організаційно-процесуальних питань судової експертизи за допомогою створення спеціалізованих судово-експертних установ, поміж яких — посилення чинника адміністрування у сфері судової експертизи, питання відомчої належності цих установ і характер їх централізації та децентралізації³¹.

Окрім цього, зауважують М. Гузела та В. Канцір, у більшості європейських країн судові експерти водночас є офіцерами поліції. Проте діяльність поліцейських судових експертів піддається обмеженням³². Тому вони підсумовують, що «відомча підлеглість» судових експертів не має вагомого значення під час

їх призначення для проведення судової експертизи або дослідження, якщо відомства забезпечують судовим експертам реальний статус незалежності та безсторонності й не чинять жодного впливу на проведення ними експертиз і досліджень. Нині саме судово-експертні установи поліції європейських країн складають реальну й ефективну основу організації судової експертизи. Тому важливим є вдосконалення правового регулювання експертної діяльності, подальший розвиток її організаційних форм під час кримінального провадження³³.

На думку К. С. Дмитрієвої, «одним з основних напрямів роботи всіх органів державної влади в Україні щодо її інтеграції в європейське та світове співтовариство є підготовка пропозицій з питань міжнародно-правових відносин та приєднання України до міжнародних договорів і конвенцій, підписання угод про правове співробітництво з відповідними органами іноземних держав та міжнародних організацій, взаємодія з ними в межах своїх повноважень тощо.

Саме тому актуальною тенденцією сучасності є розширення участі судово-експертних установ у такому міжнародному співробітництві, підвищення їхньої ролі в розвитку теорії та практики криміналістики і судової експертизи. Ефективному розвитку інтеграційного процесу судово-експертних установ у галузі судової експертизи держав різних регіонів світу сприяє не лише накопичений досвід нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності, а й реалізація перспективних

30 Гузела М., Канцір В. Зарубіжний досвід організації судово-експертної діяльності в процесі здійснення кримінального переслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 906 (20). С. 129.

31 Wellace H., Wallace W. Ibid. С. 129—135.

32 Гузела М., Канцір В. Зазнач. твір.

33 Там само.

підходів до виникнення нових видів судових експертиз»³⁴. Вона підкреслює, що (попри дослідження питань міжнародної діяльності у сфері проведення судової експертизи, а також створення та функціонування міжнародних судово-експертних установ) доволі актуальною залишається потреба у висвітленні цієї тематики з урахуванням правових реалій та особливостей вирішення питань судово-експертної діяльності³⁵. Дослідниця також доводить, що для прискорення практичної реалізації зазначених пропозицій і новацій доцільно на законодавчому рівні внести до Закону України «Про судову експертизу» низку доповнень і змін, що стосуються міжнародного співробітництва судово-експертних установ, а також передбачити внесення відповідних змін до процесуального законодавства³⁶.

Г. Авдеева стверджує, що сьогодні (відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики») однією з основних засад зовнішньої політики України є інтеграція до Європейського Союзу. Згідно з п. 1 ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом (далі — УПС): «Важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства. Україна вживає заходів для забезпечення того, щоб її за-

конодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства Співтовариства». Тому вивчення й аналіз норм права країн ЄС, які регламентують судово-експертну діяльність, мають важливе значення для законотворчої діяльності в нашій державі³⁷. Ці норми, наголошує дослідниця, розкривають принципові підходи до організації судово-експертної діяльності у країнах ЄС і можуть слугувати орієнтирами у побудові системи правового забезпечення судової експертизи в Україні. У законодавстві країн ЄС утворено норми та процедури процесуального законодавства, спрямовані на встановлення інституту сучасного змагального кримінального процесу. У більшості країн ЄС професійна підготовка експерта, наявність у нього необхідних знань і досвіду є вирішальними для оцінювання його кваліфікації, а питання щодо можливості набути статус судового експерта певною особою належить до компетенції суду. Відомча підпорядкованість судових експертів у країнах — членах ЄС не має вирішального значення під час їх обрання для проведення судової експертизи³⁸.

Із позиції І. І. Яценко (у сучасних умовах приведення вітчизняного законодавства у відповідність до законодавства країн ЄС) питання налагодження міжнародного співробітництва в окремих галузях набувають неабиякої актуальності, що підтверджено низкою наукових досліджень. Зазначене

34 Дмитрієва К. С. Актуальні напрями розвитку міжнародного судово-експертного співробітництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 288. DOI: 10.32782/2524-0374/2020-1/71 (дата звернення: 10.08.2021).

35 Там само.

36 Там само.

37 Авдеева Г. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу. *Правова доктрина — основа формування правової системи держави*: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 634—637. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7223/1/Avdeeva_634.pdf (дата звернення: 10.08.2021).

38 Там само.

зумовлено ще й тим, що метою діяльності органів державної влади є захист прав та основоположних свобод людини і громадянина, захист інтересів держави тощо, а тому налагодження міжнародного співробітництва органів державної влади України й відповідне врегулювання вітчизняних адміністративно-правових норм, що регламентують їх діяльність, є одним із першочергових завдань на сучасному етапі державного будівництва й захисту приватних інтересів громадян. У цьому контексті особливу увагу приділено міжнародному співробітництву в судово-експертній діяльності, оскільки сьогодні використання спеціальних знань у процесі експертно-криміналістичних досліджень має вирішальну роль у механізмі дотримання прав та основоположних свобод людини і громадянина³⁹. Дослідниця акцентує увагу на тому, що активна міжнародна діяльність у галузі судових експертиз вимагає перегляду чинних законодавчих положень щодо міжнародного співробітництва судово-експертних установ і визначення судової експертизи як об'єкта адміністративно-правового регулювання в Україні.

Ураховуючи викладене, зазначимо, що визначення судової експертизи як об'єкта адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва є запорукою подальшого ефективного та стабільного функціонування системи судових експертиз і поступової реалізації міжнародно-правових норм у сфері судової експертизи в Україні⁴⁰. І. І. Яценко переконана, що перспективними напрямками подальших досліджень можна визначити форми й рівні міжнародного співробітництва в галузі

судової експертизи, види судових експертиз під час міжнародного співробітництва та їх адміністративно-правове регулювання⁴¹.

Наведені наукові думки безсумнівно доводять важливість, необхідність та особливу роль міжнародної співпраці й досвіду окремих країн у сфері судово-експертної та правоохоронної діяльності. Водночас більшість дослідників концентрує у своїх працях увагу переважно на питаннях співробітництва українських та зарубіжних судово-експертних установ і правоохоронних органів та не приділяє особливої уваги питанням міжнародної взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних організацій.

Із огляду на зазначене, а також враховуючи курс України на інтеграцію до ЄС, особливий інтерес для нас становить досвід європейських країн у врегулюванні та забезпеченні досліджуваної взаємодії. Передусім слід зауважити, що кожна окрема країна має свої особливості в організації та функціонуванні судово-експертної діяльності. Хоча загалом у європейських країнах поширені дві основні організаційні форми судової експертизи:

- спеціальні (експертні) установи;
- окремі фахівці — судові експерти (наприклад, існує практика інституту присяжних експертів, тобто для проведення експертиз залучають фахівців, які прийняли присягу й отримали ліцензію на право проведення судової експертизи).

Р. Тополя та Г. Авдеева, проаналізувавши законодавство країн ЄС, щодо цього відзначають, що «в європейських

39 Яценко І. І. Судова експертиза як об'єкт адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва. *Право і безпека*. 2020. № 3 (78). С. 96.

40 Там само.

41 Там само. С. 101.

державих послідовно реалізуються принципи забезпечення незалежності експерта, орієнтації не на відомчу належність експерта, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя, забезпечення принципу змагальності експертів, залучених різними сторонами процесу, та інші принципи, які мають вирішальне значення для забезпечення судочинства справді незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою. При цьому наявність інституту приватної експертизи в країнах ЄС є не лише однією з гарантій забезпечення законних прав і свобод громадян та інтересів суспільства, але й дає змогу суттєво зменшити бюджетні витрати на утримання державних спеціалізованих експертних установ. Одним із важливих елементів успішної інтеграції України до ЄС є досягнення певного рівня узгодженості норм законодавства нашої країни з правовими нормами ЄС щодо використання спеціальних знань у судочинстві»⁴².

М. Скрипник зауважує, що «основні організаційно-процесуальні питання судової експертизи при створенні спеціальних (експертних) установ: питання відомчої приналежності установ; посилення контролю у сфері судово-експертної діяльності; характер централізації (об'єднання всіх експертних установ в єдиний інститут судових експертиз під єдиним керівництвом в одному з відомств) та децентралізації

(розосередження установ по відповідних відомствах). У багатьох європейських країнах експертні установи діють спільно з поліцейськими організаціями під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ»⁴³.

Так, наприклад, у *Франції* історично склалося, що два окремі поліцейські формування, залучені до судово-експертної діяльності (Національна жандармерія і Національна поліція) підпорядковано Міністерству оборони⁴⁴. До обов'язків Національної поліції належить забезпечення громадського порядку в містах з населенням понад 20 тис. осіб, тоді як Національна жандармерія відповідає за громадський порядок на решті території країни. Обидва поліцейські формування мають право розслідувати злочини. До складу Національної жандармерії належить унікальний експертно-криміналістичний інститут (IRCGN), який тісно співпрацює з поліцейськими слідчими, прокурорами та суддями. Службовці, діяльність яких пов'язана із кримінальним розслідуванням, належать до спеціалізованих підрозділів. Ці підрозділи розташовані по території всієї країни, щоб забезпечувати ефективність роботи із розслідування та розкриття злочинів. Існують два рівні спеціалізації: 20 підрозділів розслідують небезпечні злочини на регіональному рівні, а 90 підрозділів, що залишилися, — на місцевому рівні. Фахівці з огляду місця події перебувають у кожному підрозділі (регіональному

42 Авдеева Г. Знач. твір ; Тополя Р. Знач. твір. С. 184.

43 Скрипник М. Світовий досвід у судово-експертній діяльності / Експертно-дослідна служба України : сайт. URL: <https://ua-expert.com/ua/news/svitoviy-dosvid-u-sudovo-ekspertniy-diyalnosti> (дата звернення: 10.08.2021).

44 Гузела М., Канцір В. Знач. твір. С. 129—135 ; Коротчаєв В. М. Порівняльний аналіз адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичного дослідження в зарубіжних країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 115—119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2018_1_24 (дата звернення: 10.08.2021).

й місцевому)⁴⁵. І. О. Завидняк зазначає, що «у Франції існує практика створення експертних асоціацій, палат та спілок. У кожній асоціації, палаті або спілці експертів обов'язково існує відповідний кодекс з правами, обов'язками та правилами даної організації. Так, експерт, який є членом даної професійної асоціації або палати зобов'язаний дотримуватись зазначених кодексом правил, мати права та нести певні обов'язки»⁴⁶.

Провідним правоохоронним відомством Німеччини є Федеральне міністерство внутрішніх справ (*Bundesministerium des Innern*), яке відповідає за забезпечення внутрішньої безпеки та захист конституційного ладу й цивільного населення від лих і тероризму, за адміністративні питання і спорт. Воно відповідає також за роботу державних служб і надання допомоги у разі катастроф. Крім того, це Міністерство регулює протокольні питання під час державних візитів і офіційних урочистостей. Федеральну поліцію Німеччини (*Bundespolizei*, *BPOL*) підпорядковано Міністерству внутрішніх справ, вона виконує комплексні завдання відповідно до Федерального закону про поліцію та низки інших законодавчих актів. 1998 року в Німеччині було реформовано органи поліції. Федеральна поліція тісно взаємодіє з організованою мережею різного роду служб безпеки федерального й земельного підпорядкування на основі партнерства з колега-

ми-поліцейськими федеральних земель і прикордонними службами зарубіжних країн.

Основними функціями Федеральної поліції, відповідно до доповіді П. А. Раєвського, є такі: «забезпечення безпеки кордону, включно з охороною морського узбережжя; охорона федеральних будівель і дипломатичних місій, розташованих в м. Берліні і колишній столиці м. Бонні, а також двох вищих судів Німеччини — Федерально-го конституційного суду і Вищого федерального суду в м. Карлсруе (*Karlsruhe*); організація мобільних сил реагування Федерального уряду з метою захисту офіційних осіб під час проведення заходів у межах країни; забезпечення безпеки в міжнародних аеропортах і на залізниці; організація сил з боротьби з тероризмом (підрозділ *GSG9*); захист повітряного простору»⁴⁷.

Для виконання покладених на неї завдань поліцію наділено низкою повноважень (зокрема, збирання персональних даних). Згідно із Законом «Про федеральну поліцію» вона здійснює: збирання персональних відомостей, проведення допитів, ідентифікацію й експертизу посвідчень, криміналістичні заходи, збирання відомостей щодо публічних заходів і зборів⁴⁸. Окреме місце у системі поліції Німеччини посідають підрозділи, що здійснюють судово-експертні дослідження⁴⁹, — це експертно-криміналістичні підрозділи

45 Гузела М., Канцір В. Зазнач. твір.

46 Завидняк І. О. Позитивний досвід розвинених країн європейського союзу у використанні спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності. *Теорія та практика судово-експертної діяльності* : мат-ли VIII Міжвідом. конф. (Київ, 27.11.2019). Київ, 2019. С. 161.

47 Доклад Комитета гражданских инициатив... URL: <https://komitetgi.ru/upload/iblock/538/538b9dcf40eca849375fa5f15da10d26.pdf> (дата звернення: 10.08.2021).

48 Бирюков П. Н. Полиция Федеративной Республики Германия... URL: http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=911:2010-07-27-07-00-37&catid=122:2010-07-27-06-55-50 (дата звернення: 10.08.2021).

49 Скрипник М. Зазнач. твір.

Федерального відомства у кримінальних справах, які провадять увесь спектр судових (криміналістичних) експертиз для правоохоронних органів країни⁵⁰. Окремо слід згадати Інститут криміналістичних досліджень, що є провідною науково-дослідною установою німецької кримінальної поліції. Він підтримує зусилля федеральних органів поліції й поліції земель у боротьбі зі злочинністю, надаючи послуги в таких сферах діяльності, як проведення криміналістичних і кримінологічних досліджень; розроблення поліцейських методик; навчання й підвищення кваліфікації співробітників Федерального відомства у кримінальних справах. Інститут забезпечує проведення всебічних науково-практичних досліджень і впровадження сучасних технологій поліцейської діяльності. До його функцій належить виявлення найуразливіших місць у сфері боротьби зі злочинністю й розроблення та впровадження разом із досвідченими практиками інноваційних програм і заходів, спрямованих на вдосконалення діяльності правоохоронних органів⁵¹. Крім того, у Німеччині успішно функціонує й конкурує з державними експертними установами інститут приватної експертизи⁵².

Цікавим є досвід *Великої Британії*, де у структурі Міністерства внутрішніх справ діє експертно-криміналістична служба (*The Forensic Service, FSS*) – важливий орган у роботі британської поліції з розслідування, розкриття та запобігання злочинам. Співробітники *FSS* беруть

участь у слідчих діях, оперативно-розшукових заходах, виконують експертизи й дослідження для 43 регіональних поліцейських підрозділів Англії та Вельсу, а також для Королівської прокуратури, митної й акцизної служб та інших правоохоронних органів. Служба надає послуги приватним компаніям як у країні, так і за кордоном; активно взаємодіє з правоохоронними органами понад 35 держав⁵³. Крім того, для виконання специфічних видів експертиз (наприклад, криміналістичного дослідження документів) передбачено залучати фахівців приватних криміналістичних лабораторій. При цьому маємо зауважити, що у Великій Британії для проведення експертизи чи дослідження експерта зазвичай запрошує одна зі сторін процесу (обвинувачення чи захист).

Велика Британія є країною, яка пішла шляхом скасування монополії на здійснення криміналістичних експертиз державними судово-експертними організаціями⁵⁴. Слід зазначити, що статус експертів у Північній Ірландії та Шотландії відрізняється від Англії та Вельсу більшим доступом до актів експертизи, а також до документації експертних висновків і пов'язаних із ними відомостей. Ця різниця збільшилася після прийняття англійських Правил цивільного процесу (*Civil Primolure Rules, YBR ENY*). У Шотландії експертний доказ може бути надано винятково у словесній (усній) формі під час допиту експерта. Письмове оформлення акта експертизи є повідомленням про те, що експерт пізніше промовля-

50 Коротчаєв В. М. Зазнач. твір.

51 Любченко С. О., Нізовцев Ю. Ю., Парфило О. А. Зазнач. твір. С. 9 ; Коротчаєв В. М. Зазнач. твір. С. 115–119.

52 Скрипник М. Зазнач. твір.

53 Там само ; Гузела М., Канцір В. Зазнач. твір ; Олійник О. О., Галунько В. В., Єщук О. М. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності : монографія. Херсон, 2015. С. 171.

54 Скрипник М. Зазнач. твір ; Авдеева Г. Зазнач. твір ; Тополя Р. Зазнач. твір. С. 184.

тиме. В Англії письмове повідомлення адресують суду. Усі документи, на яких сторони обґрунтовують свої погляди, слід здавати на зберігання суду⁵⁵.

Доцільно звернути увагу на досвід *Польщі*, де судово-експертні лабораторії підпорядковано Міністерству юстиції (у доповнення до судово-експертних лабораторій, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ)⁵⁶. О. М. Дуфенюк, проаналізувавши особливості статусу та діяльності судових експертів у Польщі, акцентує увагу на схожості польського й українського підходів до врегулювання та забезпечення судово-експертної діяльності.

Хоча деякі відмінності вона вбачає у процесі залучення експерта в українському та польському кримінальних провадженнях, а саме: по-перше, в Україні існує загальнодержавний Реєстр судових експертів, а підставою для внесення до цього Реєстру є рішення Експертно-кваліфікаційної комісії (видача свідоцтва), а не персональне рішення Голови Окружного суду; по-друге, в українському кримінальному провадженні залучати експертів можуть і сторона обвинувачення, і сторона захисту; по-третє, постанова процесуального органу за українським процесуальним законодавством має назву «постанова про призначення експертизи», на відміну від «постанови про допущення доказів із висновку експерта»; по-четверте, за нашим законодавством відсутня можливість усно доручити експертові (телефоном чи факсом) провести експертизу й надати висновок; по-п'яте, якщо

в частині підстав для відводу експерта Кримінальні процесуальні кодекси обох країн мають схоже регулювання, то в частині винагороди, безумовно, є суттєві відмінності у ставках погодинної оплати роботи експертів. Дослідниця стверджує, що сьогодні доволі ефективне нормативно-правове регулювання функціонування інституту судових експертів і залучення експерта під час кримінального провадження в Україні, а наявність загальнодержавного Реєстру експертів, єдиних стандартів верифікації кваліфікації експертів, значно менші терміни проведення експертиз, можливість залучення експерта не тільки стороною обвинувачення, а й іншими сторонами, забезпечують уніфікацію вимог до експерта, змагальність процесу та засвідчують певною мірою прогресивність українського кримінального процесуального законодавства⁵⁷.

Розвинута інституціональна судово-експертна система діє у *Литві*. Більшість судових експертиз у цій країні проводять чотири державні судово-експертні установи: Судово-експертний науковий центр Литви Міністерства юстиції, Судово-експертний науковий центр литовської поліції, Державна судово-експертна медична служба та Державна судово-експертна психіатрична служба Міністерства охорони здоров'я Литовської Республіки⁵⁸. У практиці правників Литви, як і інших європейських країн, позитивним є традиційне визнання еквівалентності судово-експертної діяльності правоохоронних органів із метою уникнути дублювання

55 Клименко Н. І. Зазнач. твір.

56 Коротаяев В. М. Зазнач. твір.

57 Дуфенюк О. М. Зазнач. твір.

58 Лопата О. А. Запровадження європейського досвіду до судово-експертної діяльності експертної служби МВС України. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річ. д-ра юрид. наук, проф. Н. І. Клименко (Київ, 27.02.2018). Київ ; Маріуполь, 2018. С. 193 ; Коротаяев В. М. Зазнач. твір.

зусиль через невизнання доказів з огляду на технічні та якісні відмінності й із метою істотного скорочення часу, що витрачається у процесі розслідування злочинів із транскордонним компонентом. Крім того, у Литві ці положення реалізовано на кількох рівнях. Наприклад, судові експерти з держав — членів ЄС можуть вільно надавати такі послуги у Литві, однак їх мають визнати судовими експертами відповідно до правил цієї країни⁵⁹. Правовою основою судово-експертної діяльності у цій державі є процесуальні закони й закони про судову експертизу. Формування політики та стратегії судово-експертної діяльності перебуває під юрисдикцією Міністерства юстиції. Також процесуальні закони й закон про судову експертизу передбачають функціонування Координаційної ради судово-експертної діяльності⁶⁰.

Слід також звернути увагу й на роль міжнародних судово-експертних організацій у вдосконаленні розвитку судової експертизи й організації належної взаємодії між суб'єктами судово-експертної діяльності та правоохоронними органами. О. В. Линник і Л. В. Омельчук зауважують, що останніми роками активізувалося міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи. Одним із таких напрямів є створення міжнародних судово-експертних мереж. Сьогодні функціонує п'ять таких мереж, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних держав:

- Європейська мережа судово-експертних установ (із 1995 року) —

це найбільш розвинена й міцна мережа;

- Південноафриканська регіональна мережа судово-експертної науки (із 2008 року), що охоплює весь африканський регіон;
- Азійська мережа судово-експертних наук (із 2008 року);
- Міжнародна судово-екологічна експертна мережа (із 2008 року) для сприяння судовим експертам у галузі екології та спеціалістам із розслідування екологічних правопорушень;
- Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа (із 2006 року), яка є неурядовою організацією для надання допомоги у проведенні судових експертиз у справах про злочини проти дикої природи і для збереження біологічного розмаїття флори та фауни⁶¹.

Особливе місце посідає Європейська мережа судово-експертних установ (*ENFSI*), у складі якої налічується 54 експертні установи, 41 з яких знаходиться в державах — членах Євросоюзу. Це найбільша у світі об'єднана організація судово-експертних установ, що здобула міжнародне визнання⁶². Перша судово-експертна організація України, яка стала членом *ENFSI*, — ДНДЕКЦ МВС України, яка 2002 року отримала та щорічно підтверджує міжнародний сертифікат якості судових експертиз. Експертна служба МВС України впродовж 15 років здійснює міжнародну діяльність у межах співпраці в *ENFSI*.

59 Юодкайте-Гранскіене Г. Зазнач. твір. С. 31 ; Лопата О. А. Зазнач. твір.

60 Лопата О. А. Міжнародне співробітництво експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. С. 134 ; Коротаєв В. М. Зазнач. твір.

61 Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Зазнач. твір. С. 131 ; Линник О. В., Омельчук Л. В. Зазнач. твір.

62 Хазиев Ш. Н. О Европейской сети судебно-экспертных учреждений. *Адвокат*. 2005. № 8. С. 14—19 ; Дмитриева К. С. Зазнач. твір. С. 290.

Під патронатом цієї авторитетної міжнародної організації здійснено заходи з акредитації лабораторій експертної служби за міжнародним стандартом *ISO/IEC 17025* та впроваджено систему управління якістю.

Також у травні 2018 року членом *ENFSI* став Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (нині — *Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»*, далі — *ННЦ ICE*). Зі вступом до *ENFSI* фахівці *ННЦ ICE* взяли участь у низці міжнародних конференцій і засідань робочих груп із різних видів судово-експертних досліджень. Членство в Європейській мережі судово-експертних установ відкриває нові можливості міжнародної співпраці та комунікації судових експертів⁶³. Співробітники *ННЦ ICE* є членами робочих груп з дослідження автотехніки, наркотичних засобів, почерку та ін.

Отже, у більшості європейських країн судово-експертні установи перебувають у системі правоохоронних органів. З огляду на це можемо виокремити важливі для врахування та реалізації в українському правовому просторі аспекти зарубіжного досвіду з метою покращити стан взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів⁶⁴:

- зосередити усі судово-експертні установи у підпорядкуванні двох відомств, а саме МВС України, або Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я. Такий підхід зменшить кількість центрів, які опікува-

тимуться такою взаємодією, забезпечуватимуть і координуватимуть її, що має підвищити її системність і змістовність, ефективність і дієвість. У більшості європейських країн взаємодія судово-експертних установ з іншими правоохоронними органами (як національними, так і зарубіжними), а також із судами та міжнародними організаціями відбувається під егідою Міністерств внутрішніх справ. Однак в Україні, на нашу думку, доцільніше перевести зазначені установи в організаційне підпорядкування саме Міністерства юстиції, яке виконує завдання та функції із забезпечення судово-експертної діяльності в державі (зокрема, організовує відповідно до законодавства експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи; забезпечує організацію роботи Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Мін'юсті й Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті)⁶⁵;

- активно сприяти розвитку недержавної судово-експертної діяльності. Цей крок має забезпечити необхідний рівень конкуренції між державним і недержавним секторами судово-експертної діяльності.
- С. О. Любченко, Ю. Ю. Нізовцев,

63 Дмитрієва К. С. Знач. твір. С. 290.

64 Полянський А. О. Зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Європейські перспективи*. 2019. № 3. С. 230–234.

65 Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова КМУ від 02.07.2014 р. № 228 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.08.2021).

О. А. Парфило та В. М. Коротаяєв щодо цього посилаються на досвід Великої Британії та зазначають, що відмова від державної монополії на окремі види експертизи може мати такі позитивні аспекти появи конкурентів у FSS (Експертно-криміналістичній службі Великої Британії): економія витрат на утримання поліції, скорочення операційних витрат і зменшення решти витрат шляхом поліпшення ціноутворення; значне прискорення темпів розслідувань завдяки скороченню часу на процес оброблення звернень (від кількох тижнів до кількох днів) і виникнення можливості стандартизувати систему оцінювання швидкості оброблення звернень; систематизування видів робіт; сприяння узгодженості служб і можливість порівнювати якість послуг різних провайдерів⁶⁶;

- визначити єдиний центр, який окреслюватиме пріоритети взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів, координуватиме взаємодію та контролюватиме її якість, надаватиме її сторонам відповідну підтримку. Прикладом такого суб'єкта є Інститут криміналістичних досліджень у Німеччині. В Україні таку функцію може виконувати Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції за умов певного збільшення її повноважень у частині координування проце-

су взаємодії і контролю за його ефективністю;

- активно використовувати досвід і можливості відповідних міжнародних організацій задля вдосконалення досліджуваної взаємодії.

Висновки

Положення нормативно-правових актів національного та міжнародного характеру, хоча й у доволі загальному вигляді, утім прозоро свідчать про те, що Україна загалом і її окремі державні органи й установи (зокрема, судово-експертні) є активним учасником міжнародного співробітництва у сфері судочинства, правоохоронної діяльності, юстиції та судово-експертної діяльності. Пріоритетними напрямками такої співпраці є обмін досвідом, спільне вирішення проблемних питань у названих галузях і визначення перспектив їх подальшого розвитку.

У більшості європейських країн судово-експертні установи перебувають у системі правоохоронних органів (переважно в МВС), хоча в деяких країнах вони функціонують у структурі Міністерства юстиції або навіть Міністерства оборони (наприклад, у Франції). Утім, багатовідомчого підпорядкування судово-експертних установ європейські держави зазвичай уникають. У деяких країнах (наприклад, у Литві) існує схожа з українською система організаційного підпорядкування судово-експертних установ.

Для врахування та реалізації в українському правовому просторі аспектів зарубіжного досвіду, із метою покращення стану взаємодії судово-

66 Любченко С. О., Нізовцев Ю. Ю., Парфило О. А. Зазнач. твір. С. 18 ; Коротаяєв В. М. Зазнач. твір.

експертних установ і правоохоронних органів, необхідно:

- зосередити всі судово-експертні установи у підпорядкуванні двох відомств, а саме Міністерства внутрішніх справ або Міністерства юстиції та Міністерства охорони здоров'я. Такий підхід зменшить кількість центрів, які опікуватимуться цією взаємодією, забезпечуватимуть і координуватимуть її, що має підвищити її системність і змістовність, ефективність і дієвість. В Україні, на нашу думку, доцільніше перевести ці установи в організаційне підпорядкування саме Міністерства юстиції;
- активно сприяти розвитку сфери недержавної судово-експертної діяльності, що має забезпечити необхідний рівень конкуренції між державним і недержавним секторами судово-експертної діяльності, що (на наше переконання) позитивно стимулюватиме судово-експертні установи та правоохоронні органи щодо посилення й покращення якості взаємодії між ними;
- визначити єдиний центр, який окреслюватиме пріоритети взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів, координуватиме таку взаємодію та здійснюватиме контроль за її якістю. В Україні це може бути Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції;
- активно використовувати досвід і можливості міжнародних організацій у цій сфері.

**Зарубежный опыт взаимодействия
судебно-экспертных учреждений
между собой и с правоохранительными
органами и возможности
его использования в Украине**

**Антон Полянський,
Габріеле Юодкайте-Гранскіене**

Правоохранительный сектор любого государства является отдельным механизмом, каждый элемент которого выполняет четко определённую функциональную роль, обеспечивая социальную справедливость, защиту и безопасность населения, территориальную целостность государства. Эти факторы объясняют значение государственной деятельности по правоохранительным или правозащитным направлениям. Последнее объединяет значительный массив различных субъектов, на каждого из которых возложена часть властных полномочий или общественно-значимых задач.

Вместе с тем, осуществляя правоохранительную деятельность, уполномоченные субъекты не всегда могут решать сложные вопросы, требующие специфических профессиональных знаний, умений и навыков: для их решения правоохранительные органы взаимодействуют со специальными субъектами, в полномочия которых входит проведение судебных экспертиз (в частности, речь идёт о судебно-экспертных учреждениях). В этом контексте следует подчеркнуть, что обеспечение эффективного взаимодействия судебно-экспертных учреждений и правоохранительных органов фактически невозможно без создания надлежащих административно-правовых принципов реализации правоотношений в этом направлении.

В последнее время законодатели и учёные уделяют всё больше внимания деятельности судебно-экспертных учреждений и правоохранительных органов. Однако сказанное не исключает наличия ряда проблем организационного и правового характера при осуществлении этими субъектами их совместной деятельности.

Именно поэтому мы преследовали цель выяснить суть, содержание и особенности административно-правовых принципов взаимодействия судебно-экспертных учреждений

с правоохранительными органами, максимально использовать опыт зарубежных стран, а также разработать предложения и рекомендации, направленные на совершенствование законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: взаимодействие; ассоциация; координация; интеграция; судебно-экспертные учреждения; правоохранительные органы; ENFSI.

Foreign experience of interaction of forensic science institutions with law enforcement agencies and possibility of its use in Ukraine

Anton Polianskyi,

Gabrielė Juodkaitė-Granskienė

The law enforcement sector of our state is a separate mechanism which each element performs a clearly defined functional role that ensures social justice, protection and security of population, territorial integrity of Ukraine. These factors are an incomplete list of features that explain the importance of state activity in law enforcement or human rights. The latter brings together a large array of different actors each of which is entrusted with part of power or socially significant tasks. However, when carrying out law enforcement activities, authorized entities cannot always be able to address certain complex issues that require specific professional knowledge, skills and abilities. Therefore, for their resolving, law enforcement agencies cooperate with specially authorized entities that powers include conducting forensic examinations, in particular, forensic science institutions. In this context, it should be emphasized that ensuring effective cooperation between forensic institutions and law enforcement agencies is virtually impossible without creating appropriate administrative and legal framework for implementation of legal relations in this direction.

It should be noted that in recent years, the legislator scientific circles pays more and more attention to activities of forensic science institutions and law enforcement agencies. However, this does not preclude existence of a number of organizational and legal issues in implementation of these entities of their joint activities.

Thereby in the framework of the presented research we aimed to find out essence, content and features of administrative and legal bases of interaction of forensic science institutions with law enforcement agencies, make maximum use

of foreign experience, and develop proposals and recommendations to improve legislation in this area.

Keywords: interaction, association, coordination, integration, forensic institutions, law enforcement agencies, ENFSI.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Автори внесли свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів, що стосується цієї теми, хоча Габріеле Юодкайте-Гранскіене є членом редакційної колегії журналу; вона не брала участі в ухваленні рішення щодо оприлюднення, і цю статтю піддано повному процесу експертної перевірки та редагування.

References

- Avdieieva, H. (2013). Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy u haluzi sudovoi ekspertyzy iz zakonodavstvom krain Yevropeiskoho Soiuzu . [Issues of Harmonization of the Legislation of Ukraine in the Field of forensic Examination with the Legislation of Countries of the European Union]. *Pravova doktryna — osnova formuvannia pravovoi systemy derzhavy* : mat-ly Mizhnar. nauk.-prakt. konf. / Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. Kharkiv URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7223/1/Avdeeva_634.pdf [in Ukrainian].
- Barash, Ye. Yu. (2006). *Orhanizatsiino-pravovi zasady diialnosti ustanov vykonannia pokaran* [Organizational and Legal Bases of Activity of Penitentiary Institutions] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Belozarov, Iu. N., Gutkin, I. M., Chuvilev, A. A., Chugunov, V. E. (1973). *Organy doznaviia*

- i predvaritel'nogo sledstviia sistemy MVD i ikh vzaimodeistvie* [Bodies of inquiry and preliminary investigation of the system of the Ministry of Internal Affairs and their interaction]. Moskva [in Russian].
- Bilas, A. I. (2016). *Pravookhoronna diialnist krain YeS: porivnialno-pravove doslidzhennia* [EU Law Enforcement: Comparative Legal Research] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv [in Ukrainian].
- Biriukov, P. N. (2009). *Politsiia Federativnoi Respubliki Germaniia* [Police of the Federal Republic of Germany]. *Evraziiskii iuridicheskii zhurnal*. № 11. URL: http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=911:2010-07-27-07-00-37&catid=122:2010-07-27-06-55-50 [in Russian].
- Bozhev, V. P. (1996). *Pravookhranitelnye organy Rossiiskoi Federatsii* [Law Enforcement Agencies of the Russian Federation]. Moskva [in Russian].
- Byrheu, M. M. (2004). *Orhanizatsiia diialnosti politzii Respubliki Moldova z profilaktyky zlochyniv* [Police Management of the Republic of Moldova on Crime Hinderling] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Dmytriieva, K. S. (2020). *Aktualni napriamy rozvytku mizhnarodnoho sudovo-ekspertnoho spivrobitnytstva* [Current Directions of Development of International Forensic Cooperation]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. № 1. DOI: 10.32782/2524-0374/2020-1/71 [in Ukrainian].
- Dufeniuk, O. M. (2018). *Dosvid Polshchi stosovno uchasti sudovoho eksperta u kryminalnomu provadzheni* [Polish Experience with the Participation of Forensic Expert in Criminal Proceedings]. *Naukovi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia yurydychna*. Vyp. 1 [in Ukrainian].
- Huslavskiy, V. S. (2006). *Upravlinnia spivrobitnytstvom OVS Ukrainy z pravookhoronnymy orhanamy krain SND: orhanizatsiino-pravovi zasady* [Management of cooperation of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine with law enforcement agencies of the CIS countries: organizational and legal bases] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Huzela, M., Kantsir, V. (2018). *Zarubizhnyi dosvid orhanizatsii sudovo-ekspertnoi diialnosti v protsesi zdiisnennia kryminalnoho peresliduvannia* [Foreign Experience in organizing Forensic Activities while Criminal Prosecution]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*. Seriia: Yurydychni nauky. № 906 (20) [in Ukrainian].
- Kalchenko, L. V. (2009). *Pedagogichni umovi sotsialnoho zakhistu bezdogliadnikh ditei u pritulakakh dlia nepovnoletnikh* [Pedagogical Conditions of Social Protection of Neglected Children In Juvenile Shelters] : dis. ... kand. ped. nauk. Lugansk [in Ukrainian].
- Khaziev, Sh. N. (2005). *O Evropeiskoi seti sudebno-ekspertnykh uchrezhdenii* [International Forensic Science Networks]. *Advokat*. № 8 [in Russian].
- Khomans, Dzh. (1984). *Sotsialnoe povedenie kak obmen* [Social Behavior as Exchange. Modern Foreign Social Psychology]. *Sovremennaia zarubezhnaia sotsialnaia psikhologiya*. Moskva [in Russian].
- Kikinchuk, V. Yu. (2017). *Formy vzaiemodii Natsionalnoi politzii z inshymy subiektamy zabezpechennia publichnoi bezpeky ta poriadku v derzhavi* [Forms of Interaction of the National Police with other Subjects of Ensuring Public Safety and Order in the State]. *Pravo.ua*. № 1 [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I. (2016). *Pravovy status ekspertiv v SSHA, Velykobrytanii ta deiakykh krainakh Pivnichnoi Yevropy* [Legal Status of Forensic Experts in the USA, Great Britain and Some Countries of Northern Europe]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. Vyp. 61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2016_61_64 [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I., Kuprievych, O. A. (2015). *Mizhnarodne spivrobitnytstvo sudovo-ekspertnykh ustanov* [International Cooperation of Forensic Science Institutions]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. № 4 [in Ukrainian].
- Korotaeva, E. V. (2007). *Psikhologicheskie osnovy pedagogicheskogo vzaimodeistviia* [Psychological Bases of Pedagogical Interaction]. Moskva [in Russian].
- Korotaiev, V. M. (2018). *Porivnialnyi analiz administratyvno-pravovoho rehulivannia ekspertno-kryminalistychnoho doslidzhennia v zarubizhnykh krainakh* [Comparative Analysis of Administrative and Legal Regulation of Forensic Research in Foreign Countries]. *Naukovi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1. S. 115–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2018_1_24 [in Ukrainian].
- Kovalov, V. V. (2008). *Vzaiemodiia slidchoho z pratsivnykamy ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy* [Interaction of the Investigator with Employees of the Forensic Science Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Kovalska, V. V. (2009). *Militsiia v systemi pravo-okhoronnykh orhaniv derzhavy (administratyvno-pravovi aspekty)* [Police in the system of state law enforcement agencies (administrative and legal aspects)] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].

- Kozhushko, S. (2013). Vzaiemodiia yak filosofske y psykholohichne poniattia [Interaction as a Philosophical and Psychological Concept]. *Osvita rehionu*. № 4. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1221> [in Ukrainian].
- Kvasha, O. O. (2012). Zmist i znachennia poniattia «vzaiemodiia» ta «systema» u filosofskykh i pravovykh doslidzhenniakh [Content and Meaning of the Concept of “Interaction” and “System” in Philosophical and Legal Research]. *Derzhava i pravo*. Vyp. 56 [in Ukrainian].
- Likhovitskyi, Ya. O. (2011). Sutnist ta znachennia koordynatsii dii pravookhoronnykh orhaniv [Essence and Importance of Coordinating Actions of Law Enforcement Agencies]. *Forum prava*. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_96 [in Ukrainian].
- Liubchenko, S. O., Nizovtsev, Yu. Yu., Parfyo, O. A. (2015). *Systema zabezpechennia sudovo-ekspertnoi diialnosti v derzhavakh-chlenakh NATO* [Forensic System in NATO Member States] : nauk.-prakt. ohliad ; za zah. red. O. A. Parfyo. Kyiv [in Ukrainian].
- Lopata, O. A. (2017). *Mizhnarodne spivrobitnytstvo ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy* [International cooperation of Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Lopata, O. A. (2018). Zaprovdzhennia yevropeiskoho dosvidu do sudovo-ekspertnoi diialnosti ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy [Implementation of European Experience in Forensic Activity of the expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Teopiia i praktyka cydovoi ekpertyzy i kpyiminalyctyky* : mat-ly Vseukr. nayk.-prakt. konf. z nahody 85-rich. d-ra yuryd. nayk, prof. H. I. Klymenko (Kyiv, 27.02.2018). Kyiv ; Mapiypol [in Ukrainian].
- Lynnyk, O. V., Omelchuk, L. V. (2017). Aktualnist vstupu Ukrainy do mizhnarodnykh sudovo-ekspertnykh merezh [Relevance of Ukraine's accession to international forensic networks]. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teoriia ta praktyka)*. Vyp. 2—3 (6—7) [in Ukrainian].
- Maliutin, I. A. (2003). *Zupynennia dosudovoho rozsliduvannia* [Suspension of the Pre-Trial Investigation] : navch.-metod. posib. Kyiv [in Ukrainian].
- Naumenko, S. M. (2018). Orhanizatsiini zasady vzaiemodii ekspertnykh ustanov z pravookhoronnyimi orhanami [Organizational Principles of Interaction of Forensic Science Institutions with Law Enforcement Agencies]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 1 (22). T. 2 [in Ukrainian].
- Okhrimenko, S. S. (2007). *Harantii pravovoho zakhystu protsesualnoi samostiynosti ta nezalezhnosti slidchoho* [Guarantees of Legal Protection of Procedural Independence and Independence of the Investigator] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Oliinyk, O. O., Halunko, V. V., Yeshchuk, O. M. (2015). *Administratyvno-pravove rehuliuвання sudovo-ekspertnoi diialnosti* [Administrative and Legal Regulation of Forensic Activity] : monohrafiia. Kherson [in Ukrainian].
- Polianskyi, A. O. (2019). Zarubizhnyi dosvid vzaiemodii sudovo-ekspertnykh ustanov z pravookhoronnyimi orhanami [Foreign Experience of Interaction of Forensic Science Institutions with Law Enforcement Agencies]. *Yevropeiskii perspektyvy*. № 3 [in Ukrainian].
- Raevskii, P. A., Parkhomenko, S. A. *Doklad Komiteta grazhdanskikh initsiativ i Fonda INDEM «Organizatsiia pravookhranitelnoi sistemy v nekotorykh federativnykh stranakh mira»* [Report of the Committee for Civil Initiatives and the INDEM Foundation “Organization of Law Enforcement System in Some Federal Countries of the World”]. URL: <https://komitetgi.ru/upload/iblock/538/538b9dc4f0eca849375fa5f15da10d26.pdf> [in Russian].
- Sharshov, I. A., Startsev, M. V. (2004). *Pedagogicheskoe vzaimodeistvie i obshchenie: kategorialnyi analiz i sootnoshenie* [Pedagogical Interaction and Communication: Categorical Analysis and Correlation]. *Nauchno-metodicheskoe obespechenie professionalnogo vospitaniia budushchego spetsialista* : mat-ly Vseros. nauch.-prakt. Internet-konf. (Tambov, 25—31.05.2004). Tambov [in Russian].
- Shepitko, V. Yu. (2020). *Pravove rehuliuвання ekspertnoi diialnosti ta tendentsii formuvannia yedynoho yevropeiskoho prostoru v haluzi sudovoi ekspertyzy* [Legal Regulation of Forensic Expert Activity and Tendencies of Formation of the Single European Space in the Field of Forensic Science]. URL: https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2020_tezy_konferentsiya%20in%20print5.pdf [in Ukrainian].
- Skrypynyk, M. Svitovyi dosvid u sudovo-ekspertnii diialnosti / *Ekspertno-doslidna sluzhba Ukrainy* [World Experience in Forensic Science Activities/ Ukraine Office of Forensic Science (UOFS LLC)] : sait. URL: <https://ua-expert.com.ua/news/svitoviy-dosvid-u-sudovo-ekspertnii-diyalnosti> [in Ukrainian].
- Sotsiologiia. Nauka ob obshchestve* [Sociology. Science of Society] (1996) : ucheb. posob. ; pod obshch. red. prof. V. P. Andrushchenko, prof. N. I. Gorlacha. Kharkov [in Russian].
- Topolia, R. (2019). Zarubizhnyi dosvid administratyvno-pravovoho rehuliuвання

- ekspertno-kryminalistychnykh doslidzhen transportnykh zasobiv [Foreign Experience of Administrative and Legal Regulation of Forensic Examinations of Vehicles]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 6 [in Ukrainian].
- Trofimova, L. V. (2005). *Orhanizatsiino-pravove zabezpechennia diialnosti yurydychnykh pidrozdiliv orhaniv derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy* : dys. ... kand. yuryd. nauk. Irpin [in Ukrainian].
- Vvedenie v teoriuu gosudarstvenno-pravovoi organizatsiit sotsialnykh sistem* [Introduction to the Theory of State and Legal Organization of Social Systems] (1997) / pod obshch. red. E. B. Kubko. Kiev [in Russian].
- Wellace, H., Wallace, W. (2005). *Policy-Making in the European Union*. 4 ed. Oxford: Oxford University Press.
- Yarmak, O. M. (2006). Poniattia, sutnist vzaiemodii ta yii rol u rozvytku sotsialnoi systemy [Concept of Interaction Essence and its Role in Development of the Social System]. *Pravo i bezpeka*. № 5 [in Ukrainian].
- Yatsenko, I. I. (2020). Sudova ekspertyza yak obiekt administratyvno-pravovoho rehuliuвання mizhnarodnoho spivrobitnytstva [Forensic Science as an Object of Administrative and Legal Regulation of International Cooperation.]. *Pravo i bezpeka*. № 3 (78) [in Ukrainian].
- Yukhno, O. O. (2005). *Diialnist transportnoi militsii shchodo poperedzhennia kradizhok pryvatnoho maina hromadian na pasazhyrskomu zaliznychnomu transporti* : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Yuodkaite-Hranskiene, H. (2017). Korotka prezentatsiia sudovo-ekspertnoi naukovoii systemy Lytvy [Brief Presentation of the Forensic Scientific System of Lithuania]. *Arotskerivski chytannia* : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 90-rich. vid dnia narodzh. vydat. vchen.-kryminalista, d-ra yuryd. nauk, prof. L. Yu. Arotskera (Poltava, 25.05.2017). Kharkiv [in Ukrainian].
- Zabroda, D. H. (2005). *Vzaiemodiia subiektiv borotby z koruptsiieiu (administratyvno-pravovyi aspekt)* [Interaction of Anti-Corruption Actors (Administrative and Legal Aspect)] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Zavydniak, I. O. (2019). *Pozytyvnyi dosvid rozvynenykh krain yevropeiskoho soiuzu u vykorystanni spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia zlochiniv u sferi hospodarskoi diialnosti* [Positive Experience of Developed Countries of the European Union in the Use of Specific Expertise in the Investigation of Crimes in the Field of Economic Activity]. *Teoriia ta praktyka sudovo-ekspertnoi diialnosti* : mat-ly VIII Mizhvidom. konf. (Kyiv, 27.11.2019). Kyiv [in Ukrainian].

Полянський, А., Юодкайте-Гранскієне, Г. (2021). Зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ між собою та з правоохоронними органами й можливості його використання в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 2 (24). С. 26–51. DOI: 10.32353/khrife.2.2021.03.